

SLOVENSKA GOSPODARSKA RAZGLEDNICA

France Križanič

Slovenija je majhna država, ki se razprostira na 20.258 km² in ima slaba 2 milijona prebivalcev (torej približno sto oseb na km²). Praktično popolna pismenost, dejstvo, da nimamo smrtnih kazni in majhna umrljivost novorojenčkov (8,4 na tisoč živih rojenih) kažejo na sorazmerno visoko kulturno raven našega prebivalstva.

Po uradnih podatkih je imela Slovenija lani 12 milijard dolarjev družbenega produkta ali 6.012 tisoč na prebivalca. Tako po dohodu na prebivalca kot po strukturi dejavnosti smo industrializirana država. Leta 1993 je kmetijstvo pripevalo 5%, industrija 37% (predelovalna 28%) in storitve 58% dodane vrednosti. Osebna poraba je lani zajemala slabih 57%, javna 23%, investicijska 19% in neto izvoz (izvoz manj uvoz) dober odstotek družbenega produkta. Prihranki (po definiciji so enaki vsoti naložb in neto izvoza) so torej zajemali dobrih 20% družbenega produkta; to je blizu deležem prihrankov v gospodarsko uspešnih državah daljne Azije. Slovenija vraga precej, čeprav manj kot gospodarsko razvite države, v človeški kapital. Naša država porabi približno 4% družbenega produkta za financiranje šolstva in odstotek za financiranje znanstveno) raziskovalne dejavnosti.

Slovensko gospodarstvo je zelo odprto. Leta 1993 je izvoz zajemal 63%, uvoz pa 62% družbenega produkta. Izvoz ni strnjen v kakšni posebni vrsti blaga ali storitve. V tem letu je zajemal 46% proizvodov za reprodukcijo, 43% potrošnega blaga in 11% opreme. Pri uvozu je bil leta 1993 največji delež reprodukcijskega materiala 61%, delež potrošnega blaga je bil 25 odstoten in opreme 14 odstoten. Slovenija v glavnem trguje z državami Zahodne Evrope (lani je tja 64% izvozila in od tam 68% uvozila). Decembra 1993 so slovenske devizne rezerve znašale 1.566 milijonov dolarjev in omogočale kritje povprečnega trimesečnega uvoza. Zunanji dolg je znašal 1.873 milijonov dolarjev.

Leta 1993 je bil slovenski družbeni produkt za odstotek večji kot 1992, od decembra 1992 do decembra 1993 so cene porasle za 23%, število brezposelnih pa za 16%. Stopnja brezposelnosti je dosegla 15,5%; to je imelo poleg neugodnih gospodarskih (manjši družbeni produkt in življenjski standard) tudi pričakovane politične posledice, t.j. povečano medsebojno nestrpnost.

Na Slovenskem je verjetno leta 1993 dosegla dno dolgoletna gospodarska kriza, ki je spremljala zaton fordizma oziroma njegove slovenske različice) samoupravnega socializma. To je bila posebna tehnokonomska paradigma, v kateri so podjetja producirala v glavnem s standardiziranimi tehnologijami (zato je bilo donosno kupovati nove tehnologije z licencami), v kateri se je produktivnost in z njo konkurenčnost povečevala zaradi ekonomije obsega (zniževanja stroškov na enoto produkta pri rasti obsega produkcije), v kateri so se podjetja financirala z najemanjem kreditov, kupna moč potrošnikov pa je rasla zaradi tesne povezanosti profitov (pri nas dohodka podjetij) s plačami in pri kateri je država skrbela zlasti za zadostno povpraševanje (pri nas za to niti nismo potrebovali države, saj so dolžniki z "jugomenico" sami ustvarjali nov denar za nove nakupe).

Kriza oziroma težave pri regulaciji gospodarskih odnosov v tej tehnokonomski paradigmi so se pojavile v sedemdesetih letih s podražitvijo cen surovin na svetovnem trgu in s poznejšo stagflacijo (stagnacijo ali celo upadanjem produkcije in rasti cen). Pri nas se je kriza najprej pokazala v rasti zunanjetrgovinske zadolženosti in nato v plačilno bilančnih težavah ter pomanjkanju blaga iz uvoza. Sledila sta pospešena inflacija ter upadanje realnih plač, končno pa še zniževanje gospodarske dejavnosti in zaposlenosti. Glavni vzrok, da je kriza trajala kar dvajset let (utegne pa se še nadaljevati), je bil v napakah gospodarske politike. Ta je na spremenjene okoliščine namesto z omejitveno monetarno in aktivno zunanjetrgovinsko politiko v sedemdesetih letih reagirala z zadolževanjem v tujini, v prvi polovici osemdesetih z monetarno ekspanzijo, konec osemdesetih s povečano državno regulativo ("zamrznitve"), nato pa s skrajno "stop-go politiko" monetarnega razmaha in hiperinflacije v letu 1989 ter omejitvene monetarne in zlasti boleče pasivne zunanjetrgovinske politike v letu 1990.

Po monetarni osamosvojitvi Slovenije se je napaka s pasivno zunanjetrgovinsko politiko ponovila in preprečila hitro zaustavitev upadanja produkcije ter zaposlenosti. To bi bilo ob umiritvi inflacije in njej sledečemu manjšemu tveganju ter povečanju realnih dohodkov in porabe vsekakor pričakovati. Zaradi nekoliko aktivnejše zunanjetrgovinske, antidepresijske socialne (veliki zneski za državno pomoč brezposelnim), dosledne stabilizacijske in vsaj zametkov sodobne razvojne oziroma industrijske politike - ta temelji na spodbujanju podjetništva oziroma pospeševanju ustanavljanja novih in spreminjanju programov starih podjetij) so se leta 1993 razmere do te mere izboljšale, da se je povrnila gospodarska rast, z njo pa tudi povečevanje zaposlenosti (najprej zlasti povečanje števila prostih delovnih mest in razmah pogodbenega dela).

Nadaljnji razvoj oziroma morebitni gospodarski preobrat v nov val dolgoročne rasti dejavnosti, zaposlenosti in blaginje je na Slovenskem odvisen od hitre odprave usedlin, ki jih je pustila kriza fordizma. To sta zlasti:

- indeksacija plač, obresti in drugih pogodbenih zneskov za inflacijo v prejšnjem obdobju ter
- dolžniška kriza oziroma veliki dolgovi, nastali zaradi donosa naložb, ki ne omogoča poplačila obresti, tako da se neizplačane obresti pripisujejo dolgu, ta pa se po obrestno obrestnem računu povečuje eksponentno.

Prvo bo verjetno izvedeno s socialnim paktom, drugo pa se poizkuša rešiti s sanacijo bank in preostalimi oblikami državnega prevzemanja dolgov, ki jih upniki ne morejo izterjati. Za slednje bi bila enostavnejša in učinkovitejša rešitev obvezen prenos teh terjatev v solastniške deleže in državni odkup nekaterih delnic, da bi upnikom (zlasti bankam) omogočili zadostno likvidnost za poravnavo njihovih lastnih obveznosti. Država bi se s tem rešila obresti na javni dolg, upniki pa bi ostali povezani in odvisni od svojih preteklih naložb. To je najboljše zagotovilo, da bodo v prihodnje gospodarneje posojali denar. V skrajnem primeru (bojim se, da nismo več daleč) bo namreč odpravljanje dolžniške krize z državnim prevzemanjem dolgov privedlo do tega, da bo negospodarno posojanje in izposojanje denarja postalo redna oblika pridobivanja dobrin (upnik bo brez tveganja poplačan s solidno obrestno mero, dolžniku pa ne bo treba vrniti sredstev, ki si jih je izposodil). Škodo bodo na nasprotni strani trpeli davkoplačevalci oziroma večina državljanov, ki bo imela zaradi višjih davkov nižjo življenjsko raven in manj dela, kot če bi dolžniško krizo reševali na gospodarnejši način.

Poleg odprave usedlin fordizma bo za nadaljevanje gospodarskih obetov v Sloveniji zelo pomembna tudi sprememba obnašanja naših podjetij. To naj bi dosegli s privatizacijo, ki je poteka in bo t.i. "panonski", t.j. direktorski socializem, uveden z Markovičevo reformo oziroma odpravo polnomočij delavskih svetov, nadomestila z gospodarstvom, v katerem bodo prevladovala zasebna podjetja. Pričakovati je, da bo delovno intenzivna produkcija prišla pod nadzor zaposlenih, donosna kapitalsko intenzivna produkcija pod nadzor razpršenih delničarjev, med katerimi bodo tudi zaposleni, in manj donosna kapitalsko intenzivna produkcija ter gospodarski bolniki pod nadzor države ali investicijskih družb. Če Bog da in sreča junaška, bomo v pretežnem delu našega gospodarstva v podjetjih ustvarili takšne odnose, da bodo zaposleni motivirani za sodelovanje in čim večji dobiček v času razmaha, obenem pa sposobni "preživeti" tudi ob znižanju plač v času morebitnih težav (povečanju stroškov ali/in upadu povpraševanja). Slovenska podjetja bodo postala odpornejša, bolj se bodo prilagodila zunanjim razmeram (stroškom in povpraševanju), več bodo reinvestirala, zanimivejša bodo za soinvestitorje in manj odvisna od kreditov. Opisan razplet ni sicer nujen, je pa možen in ni utopičen.

Končno bo nadaljevanje okrevanja slovenskega gospodarstva odvisno tudi od ustrezne gospodarske politike. Glede na razmere bo potrebna:

- stabilizacijska monetarna politika (brez zadolževanja države pri Banki Slovenije);
- vsaj nevtralna, če že ne aktivna fiskalna politika (zniževanje davkov in/ali povečevanje javne porabe oziroma ustvarjanje proračunskega primanjkljaja) zadnja leta imamo namreč, kljub globoki depresiji, proračunski presežek);
- aktivna zunanjetrgovinska politika (zlasti državni nakupi deviz in spodbujanje prebivalstva, bank in gospodarstva za nakup deviz na deviznem trgu);
- ustrezna dohodkovna politika (preprečevanje indeksacije, dovolj nizka ihodiščna plača po kolektivnih pogodbah, da jo zmore večina podjetij in ustrezen način sodelovanja zaposlenih pri delitvi dobička podjetij) ter
- učinkovita industrijska politika (približno takšno spodbujanje nastajanja novih podjetij ter uvajanja tehnološkega napredka in novih programov sploh v obstoječih podjetjih, kakršno je spodbujanje v razvitih evropskih državah).